

Samuel Reinikainen, Jenni Sahramaa, Mirette Modarres-Julin & Sanna Lipkin

Suomen arkeologisen seuran julkaisutyöpaja nuorille tutkijoille marraskuussa 2024 – Ajatuksia onnistuneeseen julkaisuprosessiin

Johdatus

Suomen arkeologinen seura ry järjesti keskiviikkona 27.11.2024, juuri ennen Arkeologipäiviä 2024, julkaisutyöpajan Tornionlaakson museon tiloissa. Paja oli suunnattu erityisesti nuorille tutkijoille, ja sen rahoitti Suomen tiedekustantajien liiton kohdeapuraha. Paikalla kokoontui 11 henkilöä, sisältäen järjestäjät eli Sanna Lipkinin, Tiina Väreén, Mirette Modarres-Julinin, Samuel Reinikaisen ja Jenni Sahramaan.

Työpajan tavoitteena oli tehdä maisterivaiheen opiskelijoille ja väitöskirjatutkijoille tutuksi tieteellisen julkaisemisen periaatteita sekä julkaisuprosessien eri vaiheita että millaisia vaihtoehtoja Suomen arkeologisen seuran julkaisut voivat tarjota. Tässä kirjoituksessa käymme läpi työpajan keskustelun aihepiirejä, joista uskomme olevan hyötyä myös varttuneemmillekin arkeologeille.

Suomen arkeologisen seuran julkaisujen julkaisuperiaatteet

Työpajan aluksi esiteltiin Suomen arkeologisen seuran julkaisut ja niiden julkaisuperiaatteet. SARKSin kolmella julkaisusarjalla on erilaiset profilit. Muinaistutkija on SARKSin jäsenlehti, jota on julkaistu vuodesta 1982. Lehti ilmestyy sähköisenä neljä kertaa vuodessa. Muinaistutkija julkaisee kotimaisilla kielillä arkeologista

tutkimustietoa ja muita arkeologiaan liittyviä tekstejä. Menneinä vuosina Muinaistutkija on toiminut helposti lähestyttävänä julkaisuna, jossa moni suomalainen arkeologi on julkaissut ensimmäisen tieteellisen artikkelinsa. Yhä edelleen Muinaistutkijan toimitus rohkaisee vastikään maisteriksi valmistuneita arkeologeja julkaisemaan Pro gradu -työnsä tulokset omalla äidinkielellä kirjoitettuna artikkelina. Vastaväitelleet arkeologit taas ovat usein julkaisseet oman *lectio praecursoriansa* Muinaistutkijassa. Muille arkeologeille ja lähitieteiden edustajille lehti on väylä julkaista tutkimustaan ajanjaksosta tai tutkimusaiheesta riippumatta niin kotimaiselle kuin pohjoismaiselle yleisölle. Kotimaisilla kirjoitetut vertaisarvioidut artikkelit sekä erilaiset arviot ja kommentit ovat tärkeä osa arkeologista julkaisutyötä ja mahdollistavat sen, että suomen ja ruotsin kielet säilyvät elinvoimaisina tieteen kielinä. Muinaistutkijan numerot ovat vapaasti saatavilla verkossa Tieteellisten seurain valtuuskunnan ylläpitämällä journal.fi-alustalla, joka on suunniteltu vastaamaan nykyaikaisia verkkojulkaisemisen tarpeita. Lehden käyttämien doi-tunnisteiden ansiosta kirjoitukset ovat pysyvästi saatavilla. Lehden vanhat numerot siirretään asteittain samalle alustalle.

Myös Fennoscandia archaeologica julkaistaan välittömästi avoimena samalla journal.fi-alustalla. Englanninkielinen julkaisu on ilmestynyt vuodesta 1984 vuosittain. Siinä julkaistaan pääosin vertaisarvioituja artikkeleita, mutta myös lyhyempiä vertaisarvioimattomia tekstejä, kuten kirja-arvosteluja.

Monographs for the Archaeological Society in Finland eli MASF on kansainvälinen vertaisarvioitu julkaisusarja, jossa julkaistaan monografioita ja artikkelikokoelmia. Sarjaa on julkaistu vuodesta 2011 ja se on avoimesti saatavilla. Lähitulevaisuudessa teokset julkaistaan Tieteellisten seurain valtuuskunnan ylläpitämällä edition.fi-alustalla. Sarjan jokaisen teoksen kirjoittamisesta ja toimittamisesta vastaa julkaisua tarjoava taho, jolloin sarjan päätoimittajan vastuulle jää varmistaa, että lopullinen teos on asianmukaisesti vertaisarvioitu ja julkaisun toimikunnan hyväksymä. Halutessaan julkaisua tarjoava voi kustantaa teoksen julkaisun paperisena kirjana.

Työpajan sisältö

Julkaisupajassa käsiteltiin erityisesti niitä aiheita, jotka työpajaan ilmoittautuneet olivat etukäteen kokeneet oleellisimmiksi. Yksi näistä oli tutkimuskysymyksen ja artikkelin muotoilu. Arkeologista tutkimusta esittelevissä artikkeleissa on yleistynyt luonnontieteellisen tutkimuksen puolelta tuttu IMRD-rakenne, jossa artikkelin rakenne sisältää johdannon, metodit, tulokset ja keskustelun (Introduction, Methods, Results, Discussion). Arkeologista tutkimusta julkaistaan kuitenkin myös humanistisen tutkimuksen kanavissa, joissa artikkelin rakenne on vapaamuotoisempi.

Työpajassa kannustettiin nuoria tutkijoita valitsemaan julkaisuforuminsa huolella ja monipuolisesti, välttämällä niin sanottuja saalistajajulkaisuja (predatory journals). Vaikka saalistajajulkaisuista puhutaan paljon, niitä ei aina ole helppo tunnistaa. Kansainvälisesti julkaiseminen on iso bisnes, mikä tuo mukanaan harmaita alueita. Perinteisesti laadukkainakin pidetyt julkaisut saattavat päätyä omaksumaan kyseenalaisia toimintatapoja. Tyypillinen esimerkki tästä on epäilyttävän nopea julkaisukierto, joka voi olla merkki laiskasta vertaisarviointiprosessista.

Erityisesti nuorena tutkijana voi myös tuntua imartelevalta tai toisaalta painostavalta vastaanottaa saalistajajulkaisun edustajan näennäisesti henkilökohtaisia artikkelipyyntöjä. Tällaisissa tilanteissa kannattaa selvittää, löytyykö kyseinen julkaisu isoista tietokannoista kuten Web of Science ja onko sillä laatuindikaattoreita, kuten JUFO-merkintää. Toistuvasti väärinkäyttäytyviä toimijoita voi löytyä varoittavilta listoilta kuten predatoryjournals.org, mutta välillä saalistajajulkaisuja ehtii muodostua nopeammin kuin niitä listataan.

Laadukkaiden julkaisujen valitsemisen lisäksi voi olla kannattava strategia julkaista eri lukijapiireille. Kirjoittaessa kannattaakin aina pitää mielessä se pieni lukijapiiri, joka suurimmalla todennäköisyydellä kiinnostuu ja hyötyy julkaistavasta tutkimuksesta. Toisaalta, vaikka voi vaikuttaa hyvältä idealta julkaista ainoastaan omalle pienelle lokerolle, kannattaa myös hyödyntää laajempia väyliä (Lahelma 2023). Tornion ja Haaparannan yhteisessä museossa pidetyn työpajan sijainninkin vuoksi oli luontevaa kannustaa myös monikansalliseen ja -kieliseen julkai-

semiseen. SARKSin julkaisuista Muinaistutkijaan otetaan vastaan tekstejä kaikilla kotimaisilla kielillä.

Aivan kuten lukijakuntia on monenlaisia, niin on myös julkaisuja. Tutkijalle on hyödyllistä ja tarpeellista julkaista erityyppisiä tekstejä. Monipuolinen kirjoittaminen harjoituttaa tutkijaa pohtimaan tutkimuksiaan useista näkökulmista ja selittämään tutkimustuloksia erilaisille yleisöille. Samalla tutkittua tietoa saadaan levitettyä paremmin ja laajemmalle yleisölle. Sähköisten julkaisujen yleistyessä internetistä löytyy mahdollisuuksia kirjoittaa moninaisilla foorumeilla, niin tieteellisiä kuin populaareja kirjoitelmia. Tämän vuoksi avattiin työpajan osallistujille tyypillisimmät julkaisunmuodot, jotka ovat:

- Tutkimusartikkeli (Original research article): artikkeli alkuperäisestä tutkimuksesta.
- Katsausartikkeli (Review article): katsaus tietyn aihepiirin tutkimukseen tai muuhun sellaiseen.
- Kirja (Book): esimerkiksi monografia tai konferenssijulkaisu, jossa tutkija kirjoittaa yhden kirjan luvun tai artikkelin.
- Tapaustutkimus (Case report/ study): esimerkiksi kenttätöistä tai muusta vastaavasta tutkimuksesta tehtävä kuvaus ja selvitys.
- Essee (Essay): tieteellinen kirjoitelma, kirjoittajalle muodoltaan vapaampi kuin tutkimusartikkeli.
- Arviointi /katsaus (Review): arviointi kirjasta, näyttelystä, konferenssista tai muusta vastaavasta.
- Keskustelu tai kommentti (Discussion or commentary): keskustelun avaus tai kommentti johonkin ajankohtaiseen tutkimukseen ja/tai tieteelliseen keskusteluun.
- Populaari artikkeli (Popular/lay article): artikkeli, jossa ei käytetä tieteellistä jargonia ja se julkaistaan esimerkiksi sanoma- tai aikakauslehdessä.
- Blogi (Internet blog): digitaalinen kirjoitelma internetissä.

Työpajan herättämä keskustelu

Osallistujien ennakoon esittämästä toiveesta työpajassa käsiteltiin paljon vertaisarviointiprosessia, palautteen vastaanottamista, ja toimintakunnan kanssa kommunikoimista kirjoittajan näkökulmasta. Työpajan herättämästä keskustelusta kävi selkeästi ilmi, että monella oli näistä varsin vaihtelevia kokemuksia. Useampi osallistuja oli saanut

vastaanottaa vertaisarvioijalta tyykeää tai epäreilua palautetta. Palautteen vastaanottaminen on hyvin tunnepitoinen prosessi: joissakin tapauksissa palaute oli myöhemmin tarkasteltuna ollut täysin rakentava ja asiallinen, mutta kirjoittajan omat tunteet olivat aluksi värittäneet sen tulkintaa (ks. Barclay 2021). Muinaistutkija-lehden periaatteena onkin olla jakamatta kirjoittajille epäasiallista palautetta – mikäli sellaista toimitukseen saapuu, pyytävät päätoimittajat arvioijaa ilmaisemaan kritiikkiään rakentavammalla tavalla. Työpajassa kehoitettiin kirjoittajia ottamaan omaan tekstiinsä hieman etäisyyttä ja antamaan itselleen aikaa ennen vertaisarvioinnin palautteeseen vastaamista. Tämän tyyppisille ihmiskeskeisille tekijöille ja henkilökohtaisille kokemuksille ei yleensä anneta tilaa esimerkiksi luetteloidessa tietyn julkaisun julkaisuohjeita, mutta ne ovat kuitenkin tärkeitä tekijöitä, sillä sekä kirjoittajat että toimituskunnat ovat ihmisiä, ja tekevät usein paljon töitä. Työpaja, joka on tyyppillisesti luonteeltaan interaktiivisempi ja kokeilemiseen kannustavampi akateemisen tapahtuman muoto, oli varsin sopiva foorumi näiden ihmisläheisten tekijöiden avaamiseen ja käsittelemiseen.

Vaikka SARKSin lehtien toimittajat saavat työstään korvauksen, ei se kuitenkaan vastaa työn määrää. Julkaisuja toimitetaankin paljon omalla vapaa-ajalla. Joskus kirjoittajat saattavat kummastella pitkiä toimitusaikoja, mutta voimme Muinaistutkijassa vakuuttaa, että työskentelemme kirjoitusten parissa viikoittain, vaikka meistä ei kuuluisikaan mitään. Toimitustyössä on useita ulospäin näkymättömiä vaiheita, jotka ottavat oman aikansa. Erityisesti vertaisarviointiprosessi vei aikaa, sillä toimittajien tulee arvioida käsikirjoituksen sopivuutta julkaisuun sekä pohtia, ketkä asiantuntijat olisivat parhaat arvioimaan kyseistä kirjoitusta. Vertaisarvioijilta ei odoteta tietämystä artikkelin kaikista osa-alueista, vaan heitä yleensä pyydetään arvioimaan käsikirjoitusta oman erikoisosaamisalueensa näkökulmasta. Yleensä käsikirjoituksia arvioivat tutkijat ja muut aiheen tuntijat, joilla yhdessä on laaja asiantuntemus. Vertaisarvioijan ei välttämättä tarvitse olla väitellyt tutkija, sillä arvostamme arkeologian parissa työskentelevien laajaa osaamista ja työn tuomaa kokemusta, jonka jakaminen voi olla hyödyllistä myös vertaisarvioinnin merkeissä. Muinaistutkijassa jokaiselle artikkelille pyydetään vähintään kolme vertaisarvioijaa, mutta käytännön syistä, kuten aikataulusyistä, heitä saattaa loppujen lopuksi olla vain kaksi.

Vertaisarviointiin on aiheellista vastata toimitukselle osoitetun kirjeen muodossa, sillä Muinaistutkijassa on nykyisin käytänteenä tarkastuttaa artikkeliin tehdyt muutokset ainakin yhdellä prosessiin jo aiemmin osallistuneella vertaisarvioijalla.

Tässä yhteydessä haluammekin esittää suuren kiitoksen vertaisarvioijille, jotka käyttävät arvokasta aikaansa jakaakseen osaamistaan yhteisen edun nimissä. Tämän tiimoilta Muinaistutkija osallistuu kevällä 2025 tiedeyhteisön yhteiseen #vertaisarvioin (#jagreferentgranskar) -somekampanjaan, jolla tehtiin näkyväksi refereiden arvokasta työtä. Kampanjan toteutti Kvs-säätiö (Kansanvalistusseura sr.) Suomen tiedekustantajien liiton toimeksiannosta, ja kutsumiemme vertaisarvioijien ajatuksiin pääset tutustumaan Facebook- ja Instagram-tileillämme.

Toinen paljon keskustelua herättänyt aihe olikin vertaisarvioinnin eri muodot. Muinaistutkijassa sovelletaan nykyisin sokko-arviointia, jossa vertaisarvioija on kirjoittajalle anonyymi, muttei päinvastoin. Vertaisarviointiprosessia ohjaavat Tieteellisten seurain valtuuskunnan vertaisarviointitunnuksen ehdot, ja Muinaistutkijan vertaisarvioidut artikkelit saavat kyseisen tunnuksen. Vertaisarvioijalla on kuitenkin halutessaan oikeus tunnistautua kirjoittajalle. Aiemmin Muinaistutkijasakin pyrittiin anonymisoimaan molemmat osapuolet, mutta Suomen arkeologian piirien ollessa lopulta varsin pienet, tämä koettiin käytännössä turhaksi työtaakaksi. Keskustelussa kävikin ilmi, että moni vertaisarvioija oli pystynyt arvaamaan kenen käsikirjoitusta arvioi, ja joillakin olikin tapana tunnistautua arvioitavalle ja toisinpäin. Toisaalta tapahtuu silloin tällöin myös niin, että toinen osapuoli on ajatellut olevansa aivan varma toisen osapuolen identiteetistä, mikä on kuitenkin osoittautunut väärinkäsitykseksi (Kristiansen 2023).

Lopuksi

Vaikka työpaja oli suunnattu nuorille tutkijoille, siihen lopulta osallistui myös varttuneempia tutkijoita, joilla oli jakaa omia kokemuksiaan. Vastaavanlaiset keskustelutilaisuudet voisivat olla myös jatkossa hyödyllisiä arkeologian parissa julkaiseville.

Samuel Reinikainen, Jenni Sahramaa, Mirette Modarres-Julin ja Sanna Lipkin ovat
Muinaistutkijan toimittajia.

Bibliografia

- Barclay, K. 2021. *Academic Emotions. Feeling the Institution*. Elements in Histories of Emotions and the Senses. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108990707>
- Kristiansen, K. 2023. How to Write a Good Article. Luento esitetty osana arkeologian tutkijaseminaaria, Helsingin yliopisto, 2. helmikuuta.
- Lahelma, A. 2023. How, where to publish? Luento esitetty osana ANEE:n tutkijaseminaaria, Helsingin yliopisto, 7. helmikuuta.